

ISSN - 7447

ราชบัณฑิตยสถาน การเฝ้าระวังโรค ประจำสัปดาห์

WEEKLY EPIDEMIOLOGICAL
SURVEILLANCE REPORT

VOLUME 16 NUMBER 42

OCTOBER 25, 1985

ฉบับพิเศษครบรอบ 100 ปี

วันประสูติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

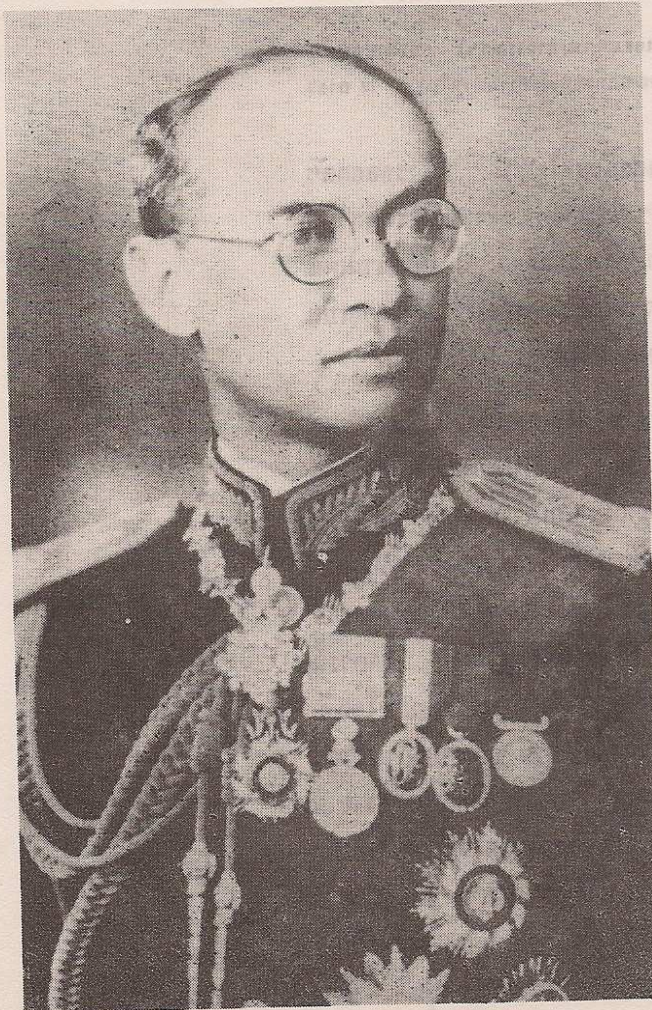
กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

การสาธารณสุขคืออะไร 500

บรรณาธิการ 501

สถานการณ์โรค 515

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

“...สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ได้ทรงรับราชการในตำแหน่งอันสำคัญหลายตำแหน่ง อันชวามาตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนตลอดสิ้นพระชนม์ พระกรณียกิจต่าง ๆ ที่ทรงกระทำบังเกิดเป็นผลดี แก่ราชการแผ่นดินและประเทศสืบมาเป็นอนุเคราะห์การ ในด้านการแพทย์ ได้ทรงริเริ่มการสาธารณสุขของประเทศขึ้น ทรงส่งเสริมและปรับปรุงการศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ พยาบาล เกษษศาสตร์ ให้มีระดับสูงขึ้นถึงขั้นมหาวิทยาลัยและมีมาตรฐานเท่าเทียมนานาประเทศ พระเกียรติคุณอันเป็นที่ประจักษ์ชัด ได้รับความยกย่องสรรเสริญอย่างกว้างขวางทั่วไป ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ...”

(พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนิน เปิดอนุสรณ์พระรูปพลเอกสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร)

บรรณาธิการ เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปี วันประสูติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร รายงานการเผ่าระวังโรคประจำสัปดาห์ ขออัญเชิญปรากฏาของพระองค์ท่านเรื่อง "การสาธารณสุขคืออะไร" ซึ่งยังคงมีแนวคิดที่ทันสมัยสอดคล้องกับสภาพของประเทศไทย แม้ในปัจจุบัน มาเผยแพร่ ณ ที่นี้

บทกวีเรื่อง "การสาธารณสุขคืออะไร"

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

(ครั้งมีพระอิสริยยศ เป็นกรมขุนฯ ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสาธารณสุข) ทรงแสดงเมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๓ ในที่ประชุมสาธารณสุขมณฑลที่ศาลาว่าการมหาดไทย ณ ศาลาลูกขุนใน

การที่ข้าพเจ้าจะแสดงเรื่อง "การสาธารณสุขคืออะไร" นี้ ต้องขอออกตัวเสียก่อนว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่แพทย์ ถ้ามีข้อความทางวิชาแพทย์ที่ข้าพเจ้าจะกล่าวผิดพลาดไปบ้างแล้ว, ต้องขออภัย, ทั้งความเห็นที่ข้าพเจ้าจะแสดงนี้ ก็เป็นความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าเองโดยเฉพาะ, อาจไม่ตรงกับความคิดเห็นของคนอื่น และอาจเป็นความเห็นผิดก็ได้ เพราะฉะนั้น ขอให้ตัดสินอย่างผ่อนผันสักหน่อย.

เวลานี้เราได้ยินคำว่า สาธารณสุข อยู่เนืองๆ. บางคนก็ทราบ, บางคนก็ไม่ทราบว่า หมายความว่าอะไร ที่จริงเมื่อได้ยินคำนี้แล้ว, ก็ไม่สามารถจะทราบได้โดยทันทีว่า แปลว่าอะไร, แต่เพียงคำว่า สุข เท่านั้น ก็เข้าใจและแปลกันไปได้ต่าง ๆ. คนโดยมากเห็น คำว่า สุข นั้นหมายความว่า ความสุขในใจเท่านั้น, เช่นในพุทธภาษิตที่ว่า นิพพานเป็นบรมสุข เป็นต้น. นิพพานเป็นอาการปราศจากทุกข์ซึ่งเกิดจากกิเลส, เมื่อตัดกิเลสได้แล้วก็ไม่ทุกข์, มีสันติภาพในใจ. อาการนี้เป็นความสุขอย่างยอดเยี่ยม, อาการที่เรียกว่า นิพพานนี้ เป็นอาการที่เกี่ยวกับใจแท้. เพราะฉะนั้นสุขในที่นี้เป็นสุขใจ, และโดยมากเมื่อใช้คำว่า สุข ก็หมายความว่าสุขใจ. แต่ที่จริงคำว่า สุข มีความมุ่งหมายกว้างกว่านั้น, หมายถึงความสุขกายได้เหมือนกัน. ความสุขกายก็หมายความว่า อาการปรกติของร่างกายไม่มีโรคภัยเบียดเบียน, ไม่มีความเจ็บปวดทรมานร่างกาย, คำว่า สุข ที่ใช้ในคำว่าสาธารณสุข ตามที่เราได้ยินอยู่เนืองๆ นี้ หมายความว่า สุขกายมากกว่าสุขใจ แต่ถ้าจะเรียกสุขกายหรือกายสุขเสมอไป เช่นเรียกว่า สาธารณกายสุข, การสาธารณสุขกายสุข, กรม

สาธารณกายสุข, เช่นนี้จะพึงเย็นเยื่อ. จึงเรียกว่าสาธารณสุข เฉย ๆ ซึ่งพอจะเข้าใจกันได้ว่า หมายความว่าอะไร. ส่วนคำว่าสาธารณนั้นแปลว่าทั่วไป, ในที่นี้หมายความว่าประชาชนทั่วไป. สาธารณสุขหมายความว่า ความสุขกายของประชาชนทั่วไป ที่จริงความสุขทั้งกายและใจย่อมเดินเคียงกันไป, โดยมากผู้ที่มีความสุขในใจไม่มีความทุกข์เศร้าโศกกระวนกระวายอย่างใดเลย, ร่างกายก็มักจะสบายด้วย, ส่วนผู้ที่มีโรคภัยเบียดเบียนย่อมมีความทุกข์มาก, ไม่มีความสุขทางใจเลย. ใครมีร่างกายบริบูรณ์แข็งแรง ย่อมมีความสุขทางใจ. มีสุภาษิตโบราณของฝรั่งอย่างสั้น ๆ ว่า *Mens sana in corpore sano* แปลความอย่างกว้าง ๆ ว่า จิตดีใจ, ความคิด, ความเห็น, สติปัญญาอย่างดี ย่อมมีอยู่ในร่างกายอันปรกติปราศจากโรค, คือผู้ที่ร่างกายปราศจากโรคย่อมมีสติปัญญาความคิดสุขภาพถูกต้อง, ผู้ที่มีโรคเบียดเบียน มีความเจ็บปวดอยู่เสมอ ๆ ถึงจะมีสติปัญญาดีมาแต่กำเนิด, ก็มักจะคิดผิดเขวไปได้, มีกิเลสเร้นโมหะ โทษะ มาครอบงำ อาจจะทำให้ประพฤติดีไม่ได้, สุภาพชนไม่ได้ออกถึงความสุขใจโดยตรงจริงอยู่, แต่จะแปลเทียบกันไปว่า ความสุขใจย่อมอยู่ในร่างกายอันปรกติปราศจากโรคก็ไม่ผิด, สุภาพชนนั้นเป็นสุภาพที่พวกเราควรจำใส่ใจไว้. คนโบราณได้เห็นมานานแล้ว ว่าความสุขกายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง, เป็นยอดปัจจัยที่จะทำให้คนคิดและปฏิบัติในทางที่ถูกต้องชอบ, จึงเป็นสิ่งที่ควระบำรุงยิ่งกว่าสิ่งอื่น และก่อนสิ่งอื่น, ความสุขทั้งทางกายและทางใจ จะแยกออกจากกันอย่างเคร่งที่เดียวไม่ได้ ย่อมติดต่อกันเกี่ยวข้องกัน, แม้จะมีคนเข้าใจว่า คำว่า สาธารณสุข ตามที่เราใช้กันอยู่นี้ หมายความว่า ความสุขใจ ก็ไม่ผิดจากความจริงนัก. การที่เราบำรุงความสุขทางกายก็เท่ากับบำรุงความสุขทางใจด้วย, แต่เราไม่ได้ตั้งใจจะบำรุงแต่ความสุขใจเท่านั้น. ความเข้าใจอันนั้นจึงเป็นการผิดไป. ที่จริงเมื่อเราพูดถึง สาธารณสุข, เราหมายความว่า ความสุขกายอย่างเดียว การสาธารณสุข ก็แปลว่า กิจกรรมทั้งสิ้นที่เกี่ยวกับการบำรุงความสุขกายของประชาชนทั่วไป

ส่วนกิจการที่เราเรียกว่า การสาธารณสุข นั้น ความเข้าใจของคนทั้งหลายแตกต่างกันมาก แต่ต้องเป็นเช่นนั้นอยู่เอง เพราะคำว่า การสาธารณสุข นี้ มีใจความกว้างมาก, เป็นกิจการที่ต้องมีผู้กระทำ. ความมุ่งหมายจะกว้างสักแค่ไหนก็สุดแล้วแต่ผู้กระทำจะกำหนดกระทำแค่ไหน. การสาธารณสุขมีมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว, แต่รูปการผิดกัน. ในชั้นแรกวงงานย่อมแคบ แล้วจึงกว้างออกทุกที, เนื่องจากความรู้และความคิดของเราเจริญขึ้นเป็นลำดับ.

ความรู้ลึกเจือครึ้นในเรื่องโรคภัยเบียดเบียน ย่อมมีอยู่ในสันดานมนุษย์เป็นธรรมดา. ในชั้นแรกเมื่อมีโรคเกิดขึ้น, คนเราก็ตองหาทางแก้ คือหาสิ่งที่เชื่อว่าเป็นยาแก้โรคนั้นได้ มาให้คนไข้กิน, เมื่อได้ผลตามความมุ่งหมายแล้ว, ก็จำไว้ และรวบรวมขึ้นเป็นตำรา. มีผู้ศึกษาและทำการบำบัดตามตำราเหล่านั้นเป็นอาทิ. นอกจากทางยา ก็มีการบำบัดโรคในทางใช้เครื่องมือ และในทางคิดแปลงอิริยาบถของคนไข้. ในชั้นนี้มีการต่อสู้โรคแต่ในทางแก้เท่านั้น. เมื่อมีใครป่วยเป็นโรคอะไร, ก็พยายาม

ยามแก่ให้ผู้นั้นปลดออกพ้นโรคนั้นเป็นราย ๆ ไป, แต่จะว่าในชั้นนั้นมีแต่การแก้เท่านั้นก็
ไม่ถูก, ที่จริงมีการป้องกันเหมือนกัน เช่นว่าเมื่อมีโรคภัยมาทำลายพลเมืองไปเสียมาก
เช่น กาฬโรค เป็นต้น ซึ่งเรียกกันกว้าง ๆ ว่า ห่า เมื่อทำไดกินพลเมืองไปเสีย
มากแล้ว, พลเมืองก็พากันอพยพครอบครัวทั้งที่นั้นไปอยู่ที่อื่น เมื่อทำไม่มีอะไรกิน
แล้วก็ส่งไปเอง พลเมืองที่อาตายก็ได้ออกพ้นไปได้ด้วยการหนีชนนี้, ถ้ามีชนอยู่ใน
ที่นั้นต่อไป นอกจากพลเมืองในที่นั้นจะตายไปเสียอีกมากแล้ว, พลเมืองเหล่านั้นเอง
ยังทำการค้าขายติดต่อกับพลเมืองที่อื่น, โรคอาจแล่นไปถึงที่อื่นแพร่หลายออกไปไม่
ใช้น้อย, การที่หาชนนี้ ต้องนับว่าเป็นการป้องกันโรคอย่างดีเหมือนกัน โดยอาศัยความ
รู้ที่ได้รับจากการเคยสังเกตเห็นมา, ไม่ใช่ทำโดยความรู้จักเหตุผลอย่างละเอียดอย่าง
เช่นที่เราเรียนเวลานี้ การป้องกันชนนี้, ในขณะที่บ้านเมืองยังมีที่ว่างอยู่มาก พลเมือง
มีน้อย, ก็ทำไดสะดวกและได้ผลดี, แต่เมื่อพลเมืองมากขึ้นที่ว่างมีน้อยเข้า, และ
พลเมืองได้ฝังรกราก ไถ่ลงทุนไว้ในที่นั้นอย่างแน่นแฟ้นแล้ว, การป้องกันโรคด้วยวิธี
ก็เป็นอันใช้ไม่ได้.

เพราะฉะนั้น คนเราจึงได้รู้สึกกันว่า การบำบัดโรคนั้นเป็นการแก้เมื่อโรคมา
บียดเบียดแล้ว, เป็นการเดินตามหลังโรค, และการป้องกันโรคระบาดอย่างเช่นว่า
มาแล้วนั้น ก็เป็นการทำได้บ้างแห่ง, แต่ทำไม่ได้ทั่วไป และไม่เป็นทางที่ดีที่ถูก, จึง
ได้แสวงหาหนทางที่จะแก้ให้ดีขึ้น, และหาทางต้านทานโรคไม่ให้เดินต่อแพร่หลายออก
ไป, และหาทางที่จะทำลายต้นเหตุของโรคเสียทีเดียว, การที่จะทำได้สำเร็จได้ตาม
ความประสงค์ก็มีอยู่อย่างเดียวที่จะต้องตรวจค้นหาสาเหตุของโรค, และรู้จักอาการ
ของโรคให้ถี่, เมื่อเรารู้จักเหตุและทางเจริญของโรคแน่ชัดแล้ว, ก็หาวิธีทำลายเหตุ
และตัดทางเจริญของโรคได้ง่ายขึ้น, จำนวนโรคที่เรารู้จักเหตุและรู้จักทางเจริญของ
มันมีมากขึ้นทุกที, เราอาจป้องกันโรคเหล่านั้นได้ขึ้นเป็นลำดับ, แต่ก็ยังมีโรคอีกหลาย
ชนิด ที่เรายังไม่รู้จักต้นเหตุ, ยังป้องกันไม่ได้แน่นอน, เป็นแต่รู้จักอาการของโรค
ก็พยายามแก้ไขไปตามอาการเท่านั้น, แต่อย่างไร ๆ การที่จะตัดต้นเหตุของโรคไม่ให้เกิด
ขึ้นที่เกย, และเมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะต้านทานไม่ให้แพร่หลายและไม่ให้เจริญขึ้นนั้น
เราทำได้ขึ้นเป็นลำดับมา, ถ้าเมื่อเราได้ดำเนินมาถึงขั้นนี้แล้ว, ใคร ๆ ก็ต้องเห็นได้ว่า
เมื่อเรามีทางที่จะกันโรคไว้ได้เช่นนี้แล้ว, จะมิได้ไปแก้ตามหลังอยู่ทำไม, กันเสียแต่แรกก็
ดีกว่ามิดีกว่าหรือ? ต่อเมื่อกันไว้ไม่ไหวแล้วจึงต้องแก้, การป้องกันนั้นยังคงขึ้นเท่าไร
การแก้ก็ยังมิมีน้อยลงทุกที, เพราะฉะนั้นการสาธารณสุขเดี๋ยวนี้ กับแต่ก่อน จึงผิดกัน
มาก, แต่ก่อนมีความมุ่งหมายที่จะให้การบำบัดโรคแพร่หลายทั่วไป, เมื่อประชาชน
ถูกโรคเบียดเบียด, ก็ให้มีทางที่จะรอดพ้นไปได้ด้วยการบำบัดโรคมากกว่าอื่น แต่เดี๋ย
นี้การสาธารณสุขทั่วโลกเป็นการป้องกันโรคมากขึ้นทุกที, เพราะการป้องกันเป็นการ
สำคัญ และให้ผลดียิ่งขึ้นยิ่งกว่าการแก้แน่นอน, แต่ไร่ว่าจะทอดทิ้งการบำบัดโรค
เสียทีเดียวก็หาไม่, การบำบัดโรคยังคงเป็นการสำคัญในการสาธารณสุขประเภทหนึ่ง
อยู่นั่นเอง, การบำบัดโรคและการป้องกันโรคมีปัญหาลำดับสำหรับผู้ที่ทำการในหน้าที่โดยตรง

ต่างกันดังนี้, คือการนำโรคเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับบุคคลเฉพาะตัวเป็นกันไป. ส่วนการบ่งกันโรคเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนทั้งหมด. แพทย์นำโรคมุ่งที่จะให้คนไข้ที่ตนรักษาอยู่นั้นหายเป็นปกติเป็นรายๆ ไป, ส่วนแพทย์ผู้บ่งกันโรคมิได้คิดถึงแต่ความสุขของบุคคลคนหนึ่งคนใดเท่านั้น, นึกถึงความสุขของชนทั้งหมดเสมอไป, เป็นต้นว่าเมื่อมีผู้ใดเป็นโรคระบาดทั่วชนคนหนึ่ง, ผู้บ่งกันโรคต้องนึกถึงคนทั้งหมดที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งอาจติดโรคนั้นมาได้, ต้องคิดบ่งกันคนทั้งหมดนั้นมิให้เป็นอันตรายทีเดียว ไม่มัวกังวลแต่ในการนำโรคคนที่ป่วยแล้วเท่านั้น ถึงแม้ผู้นั้นจะตายโดยไม่ได้รับการนำโรคเพียงพอ เพราะแพทย์มิได้ทำการบ่งกันเสีย, ก็ต้องยอมให้ตาย อุทิศชีวิตคนๆ เดียวดีกว่าที่จะยอมให้คนตายเป็นจำนวนมาก เพราะเป็นห่วงคนๆ เดียว. เจ้าหน้าที่ ๒ ชนิดนี้ต้องเป็นคนมีนิสัยและความสามารถต่างกัน, มีความสนใจและใช้ความคิดต่างกัน ในสมัยนี้จึงได้แยกหน้าที่ ๒ อย่างนี้ออกจากกันมากขึ้นทุกที. ผู้ที่จะทำการในหน้าที่อย่างไหนก็ต้องอุทิศตัวให้แก่ออย่างนั้น, ต้องมีความรู้ความชำนาญในทางนั้นจริง ๆ จึงจะได้ผลดี, การสองประเภทนี้ต่างกันดังนี้ สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้ทำการโดยตรง, แต่การทั้ง ๒ ประเภทนี้ คงอยู่ในการสาธารณสุข และไม่ใช่ว่าการบ่งกันโรคอย่างเดียวที่เป็นปัญหาสากลในทางสาธารณสุข. การนำโรคก็เป็นปัญหาสากลเหมือนกัน, ควรมีแพทย์หลายหัวถึงกัน และเจริญเทียมกันทั้งประเทศ, ประชาชนจึงจะมีความสุข ถึงแม้การบ่งกันจะดีสักเท่าใด, โรคภัยก็คงจะยังมีเบียดเบียนประชาชนอยู่เสมอ การนำโรคยังคงเป็นการสำคัญอยู่เสมอ. การทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นการสำคัญทั้ง ๒ อย่าง, ไม่ยิ่งหย่อน, ต้องเจริญเทียมกันเสมอไป, แต่ความสนใจในทางใดทางหนึ่งย่อมต้องมากขึ้นน้อยต่างกันเป็นธรรมดาแล้วแต่เหตุการณ์, คือที่ไหนการนำโรคเจริญดีแล้ว, แต่การบ่งกันยังไม่ดี, ก็ต้องมุ่งบำรุงการบ่งกันมากกว่าการนำโรค, ที่ไหนการนำโรคยังเลวทราม, แต่การบ่งกันดีอยู่แล้ว, ก็ต้องบำรุงการนำโรคให้เจริญขึ้น, ที่ไหนเลวทั้ง ๒ อย่างก็ต้องบำรุงทั้ง ๒ อย่างขนานกันไป. ที่จะทั้งเสียอย่างหนึ่งบำรุงแต่อย่างเดียวนั้นย่อมไม่เป็นการที่ถูก แต่โดยมากการนำโรคเทียบตามส่วนย่อมเจริญกว่าการบ่งกัน, เพราะเป็นการที่ทำกันมานานแล้ว, เป็นสิ่งที่เกิดก่อน. การบ่งกันนั้นเป็นสิ่งที่ควรรู้กันขึ้นทีหลัง. ในประเทศสยาม, ถ้าจะเทียบกับประเทศอื่นที่รุ่งเรืองแล้ว, ยังไม่เจริญทั้ง ๒ อย่าง. แต่เมื่อเทียบตามส่วนแล้ว, ก็ต้องนับว่าการนำโรคเจริญกว่าการบ่งกันโรค. เพราะฉะนั้นเราจึงควรเอาใจใส่ในการบ่งกันโรคให้มากขึ้น. แต่การนำโรคนั้นจัดการบำรุงง่ายกว่าการบ่งกันโรคเย็นอันมาก, ด้วยเหตุผลหลายประการคือ, การนำโรคมีมานานแล้ว, ใคร ๆ ย่อมเห็นความจำเป็นได้ง่าย. ผู้ที่มีโรคเบียดเบียนย่อมต้องแสวงหาแพทย์มารักษา เมื่อแพทย์รักษาหายก็เห็นผลได้ทันที. ผู้ที่จะเป็นแพทย์ก็หาได้ง่าย, เพราะการนำโรคเป็นอาชีพของบุคคลอย่างดีและมีแต่พระคุณ ไม่ต้องใช้พระเดช, ไม่กวนใจใคร. การสร้างโรงพยาบาลก็มีคนเลื่อมใสศรัทธามากเพราะเห็นคุณได้ง่าย. การส่งสอนราษฎรและการใช้กฎข้อบังคับก็ไม่ต้องมีมาก, เพราะผู้ที่มีโรคย่อมแสวงหาที่พึ่ง, จึง

มาหาแพทย์เองและทำตามแพทย์ง่าย. ส่วนการบ้องกันโรคนั้นยากลำบากกว่าการบำ
บักโรคเป็นอันมาก, เพราะการบ้องกันเป็นการทำล่วงหน้าทั้งสัน. คนเราโดยมากอะไร
ไม่มาจ่อหน้าอยู่ที่ไม่นึกถึง. แม้เมื่อมีโรคเกิดขึ้นแล้ว, ต่างคนก็ต่างนึกถึงแต่ตัว, คิด
เอาตัวรอดเท่านั้น, ไม่นึกถึงคนอื่น. แม้ภูมิประเทศบ้านเรือนมีลักษณะเลวทราม เป็น
บ่อเกิดของโรค, คนที่อยู่ที่นั่นก็ไม่ทุกข์, เพราะไม่มีความรู้ หรือแม้รู้แล้ว, เมื่อโรค
ยังไม่เกิดขึ้น, ก็ไม่เดือดร้อน. การที่จะแก้ภูมิประเทศบ้านเรือนให้ดี จึงเป็นกรยาก
เพราะคนเหล่านั้นไม่เห็นความจำเป็น, ถึงแม้จะทราบเหตุแล้ว ก็ยังรู้สึกว่ามีบวร
รบกวนให้ได้รับความเดือดร้อน. การแก้ไขเพื่อให้ความสุภาพหนานั้น ย่อมเป็นการทำ
ลายความสุขชั่วคราวแทบจะเสมอไป. ต้องอาศัยความรู้ของประชาชนให้เห็นเหตุเสีย
ก่อน จึงจะยอมทนลำบาก เพื่อได้ผลดี. การบ้องกันโรคทั้งสันเป็นการกวนใจคน
แม้แต่การปลูกนี้ ซึ่งไม่น่าจะเดือดร้อนเลยก็ทำให้คนรำคาญแล้ว. การบ้องกันโรคต้อง
อาศัยความรู้และอุปนิสัยของเจ้าหน้าที่, ต้องอาศัยอำนาจทางกฎหมายและอาศัยเงิน.
นอกจากนี้การบ้องกันโรคยังเป็นการเกี่ยวข้องกับต่างประเทศด้วย, เพราะการคมนาคมยิ่ง
เจริญขึ้นเพียงใด, การชักนำโรคจากต่างประเทศหนึ่งไปยังอีกประเทศหนึ่ง ก็ยิ่งง่ายขึ้น
ทุกที, จึงต้องมีการบ้องกันด้วยวิธีกักโรคมิให้ออกจากประเทศหนึ่ง ไปเข้าอีกประเทศ
หนึ่งที่ยังไม่มีโรคนั้น. เมื่อนั้นเห็นกันก็จะเห็นได้ว่า การบ้องกันโรคนั้นเอกชนไม่
สามารถจะทำได้โดยลำพังอย่างเช่นการบำบักโรค, ต้องเป็นหน้าที่ของรัฐบาล หรือผู้
ปกครองท้องถิ่น โดยอาศัยอำนาจที่รัฐบาลมอบหมายให้.

ด้วยเหตุที่การบำรุงความสุขของประชาชนมีการบ้องกันโรคเป็นการสำคัญและ
จำเป็นเพิ่มขึ้น, และการบ้องกันโรคต้องเป็นหน้าที่ของรัฐบาลคงได้กล่าวมานี้, ประเทศ
ทั้งหลายจึงเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องตั้งประเภทงานของรัฐบาลขึ้นอีกประเภทหนึ่ง
เรียกว่าการสาธารณสุข. มีกระทรวงหรือกรมเป็นเจ้าหน้าที่ในทางนี้โดยเฉพาะ. การ
สาธารณสุขซึ่งเป็นธุระของรัฐบาลประเภทหนึ่งนี้ เป็นการบำรุงความสุขของประชาชน
ทั่วไปในประเทศ พูดอย่างกว้างๆ ก็คือ จัดการให้พลเมืองได้รับการรักษาพยาบาล
ทั่วถึงกัน, เมื่อมีโรคเบียดเบียน จัดการบำรุงกำลังของพลเมืองเพื่อให้ต้านทานโรคได้.
จัดการแก้ไขลักษณะภูมิประเทศบ้านเรือนให้อยู่ในสถานะที่ไม่อาจเป็นบ่อเกิดของโรคได้.
ทำการระงับโรคระบาดทั่วโดยทำลายต้นเหตุ และตัดทางเจริญของโรค, บ้องกัน
ประเทศของตนมิให้รับโรคมาจากประเทศอื่น. เหล่านี้เป็นความมุ่งหมายสำคัญของ
รัฐบาลทุกประเทศ, ส่วนการที่จะทำให้เป็นไปตามความประสงค์ได้อย่างไร, สมควร
ทำอะไรบ้าง, และทำอะไรก่อน อะไรหลัง, และทำได้เพียงใดนั้น ก็สุดแล้วแต่ภาวะ
เทศะ สถานะของบ้านเมือง, ภูมิรัฐของประชาชน, และกำลังความสามารถของรัฐบาล
เจ้าหน้าที่จะต้องใช้วิจารณญาณอย่างรอบคอบ, ประกอบกุศลโสมมอันสุจริต, มิใช่เป็น
เรื่องง่าย ๆ ใช่ว่าประเทศหนึ่งทำได้อย่างนี้, อีกประเทศหนึ่งจะทำได้อย่างเดียวกันก็
หาไม่ได้. การสาธารณสุขมิใช่เป็นการแพทย์อย่างเดียว เช่นคนโดยมากเข้าใจกัน,
การสาธารณสุขกว้างขวางกว่าจะเข้าไปในงานประเภทอื่นๆ แทบทุกอย่าง, กล่าวคือ
(ต่อหน้า 510)

(ต่อจากหน้า 505)

การศึกษา, การปกครอง, การออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ, การก่อสร้าง, การเงิน, การต่างประเทศ.

๑. การศึกษาในที่นี้ คือ การส่งสอนอบรมประชาชนให้รู้จักระวังรักษาตัวและบำรุงกำลังตัวเองและครอบครัว เพื่อจะได้ต้านทานและทนโรคภัยได้ดี, ส่งสอนให้รู้จักอันตรายที่จะพึงมีแก่ตนเอง และหมู่คณะ, ให้เชื่อฟังคำแนะนำของแพทย์และผู้ปกครอง และทำตามคำสั่งในเวลาจำเป็น, ทั้งช่วยเหลือตามสมควรเพื่อให้การสาธารณสุขเป็นไปตามความมุ่งหมายของรัฐบาล.

การแนะนำผู้ที่เป็นเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข เช่นผู้ปกครองท้องถิ่น เป็นต้น ให้รู้จักหลักการสาธารณสุขอย่างชัดเจนและเห็นชอบด้วย จะช่วยจัดการในหน้าที่ของตนให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุข

การส่งสอนอบรมเจ้าหน้าที่โดยตรงในทางสาธารณสุข เช่นแพทย์และพนักงานต่าง ๆ

๒. การปกครองในที่นี้หมายความว่า การควบคุมบังคับบัญชาประชาชน ให้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับในทางสาธารณสุข, โดยใช้อำนาจแนะนำเกลี้ยกล่อม และใช้อำนาจบังคับในเวลาจำเป็น, และมีการลงโทษผู้ละเมิดบัญญัติ, ทั้งการควบคุมผู้มีอาชีพในการบำบัดโรคขายยา, ทำยา, และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ทั้งสิ้น

๓. การออกบัญญัติ คือ การดำริห์ร่าง - และออกกฎข้อบังคับทั้งหลายที่เกี่ยวกับการสาธารณสุข

๔. การก่อสร้าง หมายความว่า การกำหนดแผนผังเมือง การก่อสร้างบ้านเรือน, ถนน, รางน้ำ, ท่อถ่ายเทโสโครกให้ถูกต้องตามหลักสุขาภิบาล, ทั้งการทำประปา เพื่อให้พลเมืองมีน้ำดื่มบริโภค, มีกฎข้อบังคับควบคุมการก่อสร้างเหล่านี้ ใช้อำนาจบังคับหรือลงโทษที่ขัดลักษณะสุขาภิบาลตามสมควร, ทั้งการแก้ไขภูมิประเทศที่เป็นบ่อเกิดแห่งโรค.

๕. การเงิน คือการดำริห์ใช้เงินรายได้ของรัฐบาลประเทศไทย ในทางใด, ใช้เงินรายได้ของท้องถิ่น ในทางใดให้เหมาะสมและให้คุ้ม

๖. การต่างประเทศ หมายความว่า การรักษาด่านตรวจโรค ซึ่งเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ และการรับส่งรายงานข่าวคราวติดต่อกับต่างประเทศในเรื่องโรค และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข, ทำการติดต่อกับสันนิบาตชาติ และเข้าประชุมปรึกษาหารือกับนานาประเทศในเรื่องเหล่านี้

ตามที่ได้นำมาพบเป็นดังเช่นที่เห็นได้ว่าการสาธารณสุขเป็นการกว้างขวาง กว้างเข้าไปในหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาลหลายอย่าง, ต้องอาศัยความเห็นชอบพร้อมกัน

และความพร้อมเพียงช่วยเหลือกันทุกหน้าที่. การสาธารณสุขจึงจะเจริญได้ใช้
 ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขจะทำให้การสาธารณสุขดำเนินไปสู่ผลสำเร็จได้ฝ่ายเดียวก็
 หามิได้. เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขมีกิจการที่ทำได้เองโดยลำพังหลายประเภท. จะ
 กล่าวโดยละเอียดก็จะยืดยาวนัก, แต่ความสำเร็จหาอยู่แต่ในการเหล่านั้นไม่, ความ
 สำเร็จอยู่ในหน้าที่ของผู้อื่นโดยมาก เช่นผู้ปกครองท้องถิ่น เป็นต้น เจ้าหน้าที่ฝ่าย
 สาธารณสุขเป็นแต่เจ้าของงาน, เป็นศูนย์กลางในทางวิชาการกว่าอื่น, เป็นผู้รวบรวม
 สถิติและรายงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการกำนัลจัดการสาธารณสุข, เป็นผู้ตั้ง
 โครงการวางระเบียบ และแนะนำเจ้าหน้าที่ทั้งหลายที่มีหุ้นส่วนในการสาธารณสุขทั้งได้
 กล่าวมาแล้ว, เป็นผู้เชื่อมการทำงานในหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาลให้ติดต่อกัน และเดินไป
 สู่ความมุ่งหมายของโครงการที่ได้ตั้งขึ้น การสาธารณสุขเป็นการสหกรณ์โดยแท้ ไม่ใช่
 เป็นการที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะทำได้โดยลำพัง, จึงไม่ใช่เป็นการง่าย, กว่าที่จะจัดให้เข้ารูปได้
 เป็นการลำบากและกินเวลานาน, เป็นเช่นนั้นทั่วไปทุกประเทศ, ยิ่งในประเทศที่เคยทำ
 กันมาบ้างแล้ว, แต่ต่างฝ่ายต่างทำตามใจ ยังไม่เป็นกิจลักษณะ, ตามความเข้าใจ
 ของเราในเวลานี้ และมีชนบทรวมเนียบเก่า ๆ ผังอยู่ในสันดานแน่นแฟ้นแล้ว, ก็ยัง
 เป็นการยากที่จะเชื่อมงานให้ติดต่อกันเข้าให้ลงรอยเดียวกัน, แต่ก่อนที่จะทำการ
 สหกรณ์นี้ให้ได้, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขเองจะต้องแสวงหาความรู้ให้ถี่, จึงจะ
 ดำริที่วางโครงการได้, แล้วต้องหาอุปมาอย่างแนบคาย และวิธีที่เหมาะสมสำหรับดำเนิน
 การ, ถ้าจะเทียบกับผู้ที่เป้นแพทย์ประจำตัวของใครคนหนึ่งแล้ว, ก็ต้องนับว่าเจ้าหน้าที่
 ฝ่ายสาธารณสุขเป็นแพทย์ประจำตัวของประเทศ หรือประชาชนทั่วไป, การที่แพทย์
 ประจำตัวบุคคลจะประกอบกรบำบัดโรคให้ถูกทาง จำต้องรู้ประวัติและอาการของคน
 ไข้เสียให้ถี่ก่อนฉันใด, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขก็จักต้องรู้จักลักษณะภูมิประเทศฐานะ
 ของบ้านเมือง, นิสสัยและอาชีพของพลเมือง, การเกิด, การตาย, ความเจ็บไข้, และ
 อื่น ๆ คือ มีสถิติพยากรณ์ไว้ให้ถี่เสียก่อน, แล้วจึงจะดำริจัดการสาธารณสุขให้ถูก
 ต้องฉันนั้น, แพทย์ประจำตัวบุคคลจะพอใจแต่ในการบำบัดโรคเท่านั้น คือ เมื่อคน
 ไข้ของตนป่วยก็รักษาให้, เมื่อหายแล้วไม่แวะต่อไปก็ได้ แต่แพทย์เข่นต้องนับว่าไม่ค
 ผู้ที่รับหน้าที่ดูแลความสุขทุกข์ของใครคนหนึ่ง ย่อมต้องเอาใจใส่ให้ยิ่งขึ้น, ต้องดูแล
 ต่อไป, คอยแนะนำตักเตือนให้ระวังรักษาตัว, บำรุงกำลัง เพื่อไม่ให้ล้มเจ็บง่าย ๆ,
 หมั่นเยี่ยมกรายเนื่อง ๆ ดังนี้ จึงจะเป็นแพทย์ฉันใด, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขก็
 ต้องไม่พอใจแต่ในการบำบัดโรคเท่านั้น, ต้องคิดถึงการป้องกันโรค, คัดแปลงท้องที่,
 บำรุงกำลังของประชาชนด้วยฉันนั้น, แพทย์ประจำตัวของบุคคลจะต้องรู้จักนิสสัยของ
 ผู้นั้นให้ถี่ และใช้อยูอย่างแนบคายที่จะแนะนำให้ผู้นั้นเชื่อและทำตาม, และต้อง
 แนะนำแต่สิ่งที่ผู้นั้นอาจทำได้ ตามกำลังกายและกำลังทรัพย์, มิฉะนั้นผู้นั้นจะเห็น
 ว่าแนะนำสิ่งที่เขาไม่สามารถจะทำได้, จะเห็นเป็นแพทย์เหลวไหลเล่ห์เหลี่ยมความเข็ดตือ
 จนกลายเป็นไว้มลไปฉันใด, เจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขก็ต้องระวังให้ถี่ฉันนั้น คือ ต้อง
 รู้จักนิสสัย, ความคิด, ความเห็น, และความสามารถของเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ของรัฐบาล
 และของประชาชน, รู้จักกำลังทรัพย์ของรัฐบาล และของประชาชนให้ถี่เสียก่อนแล้ว

ก็จะแนะนำได้, แต่ต้องไม่แนะนำสิ่งที่ไม่สามารถทำได้, คืออย่าทำตามกาละเทศะ, ใช้อุปายอันสุขุม, สำหรับแพทย์บำบัดโรคบุคคลมีโรคบางอย่างที่รักษาได้ง่าย, บางทีฉวยผลเร็วหนึ่ง หรือให้กินยาสักครึ่งหนึ่ง หรือ ๒ ครั้งก็หาย, เห็นผลได้เร็วทันใจ, ทำให้คนไข้นิยมชมเชย เห็นว่าแพทย์คนนั้นเก่ง, แต่โรคบางชนิดรักษายากกินเวลานาน และโดยลำดับแพทย์เองไม่สามารถจะรักษาให้หายได้ ต้องขอความช่วยเหลือจากคนอื่น, ประพฤติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัด, ถึงนั้นจึงจะหายได้, การที่ต้องอาศัยคนไข้เพื่อให้ได้ผลสำเร็จเช่นนี้ เป็นการลำบากสำหรับแพทย์มาก, คนไข้ไม่ยอมเป็นอันขาดว่าตัวเขาเองเป็นผู้ที่จะรักษาตัวเอง, ยังคงเห็นว่าแพทย์เป็นผู้วิเศษและมียาควรจะให้รักษาเขาให้หาย, ส่วนตัวเขาก็จะทำตามใจ, ไม่ทำตามคำแนะนำของแพทย์, ลงท้ายก็เลยเห็นว่าแพทย์ไม่มีความสามารถ, ไม่มียาศักดิ์สิทธิ์ให้กิน, ตกลงคนไข้ต้องรักษาตัวเอง, แพทย์ไม่เป็นที่พึ่งเลยดังนี้ มีอยู่เนือง ๆ ทำให้แพทย์โดยมากไม่ชอบการรักษานี้, มักจะท้อใจและไม่เอาใจใส่พอ ชอบรักษาอย่างศักดิ์สิทธิ์เห็นผลเร็วได้รับความนิยมชมเชยเร็ว, เรื่องเช่นนี้มีอยู่ในทางบำบัดโรคบุคคลอื่นใด, ในทางสาธารณสุขก็มีเรื่องเช่นนี้ฉนั้น, คือในทางสาธารณสุขก็มีการที่จะทำให้เห็นผลได้เร็ว, ตามตามได้ทันทีเหมือนกัน เช่นการปราบโรคเฉพาะที่เฉพาะคราว หรือจัดการสุขาภิบาลเพื่อให้เห็นผลชั่วคราว, โดยไม่นึกถึงว่า ต่อไปจะคงอยู่อย่างนั้นหรือไม่, หรือการแสดงเรื่องสาธารณสุขเป็นคราว ๆ เหล่านี้เป็นต้น อาจทำให้สำเร็จ ทำให้คนนิยมเชื่อถือได้ง่ายและเร็ว, ส่วนการอื่น ๆ ที่จะให้มีผลยั่งยืน, ต้องอาศัยประชาชนและเจ้าหน้าที่ทั้งหลายช่วย จึงจะสำเร็จได้, เช่นนี้เป็นการทำได้ยาก และเห็นผลได้ช้า, และคนมักจะเข้าใจผิดคิดว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขไม่มีความสามารถ, ทำเองก็ไม่ได้ทั้งนั้น, ลงท้ายก็ต้องคนอื่นทำ, ได้แต่พูดและคอยช่วย, เลยถูกคำ และเมื่อเห็นผลได้ช้า ก็เลยชวนจะหมดความเชื่อถือไปเสียด้วย, เพราะฉะนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจึงอยู่ในที่ยาก, ถ้าจะทำแต่สิ่งที่เห็นผลได้ง่ายและเร็วเท่านั้น, ก็อาจได้ชื่อเสียงและความนิยมเชื่อถือของประชาชนโดยเร็ว, แต่จะไม่ได้ผลยั่งยืน และไม่ทำให้การสาธารณสุขเจริญขึ้นได้จริงเลย, ต้องพยายามทำการที่ยากและอาจเห็นผลได้ช้า แต่เป็นการสำคัญและได้ผลยั่งยืนจริงด้วยเหมือนกัน, ต้องมีความอดทนทำไปอย่างแน่วแน่มิย่อท้อ จึงจะทำให้การสาธารณสุขเจริญได้จริง, ถ้าการทำได้โดยเร็วอย่างที่ว่ามาแล้วนั้น ต้องทำด้วยความจำเป็นอย่างหนึ่ง, ทำเพื่อใช้เป็นเครื่องล่อคน, เป็นเครื่องนำไปสู่ความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง แต่การเช่นนี้มักไม่มีผลสำเร็จอยู่ในตัวบทบาทนั้น, ผลสำเร็จจริงมักจะอยู่ติดห่างไกล และอยู่ในกิจการที่ทำได้ยากและกินเวลานาน, ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ฝ่ายสาธารณสุขที่ดี จึงต้องเป็นคนอดทนยอมถูกคำ, ต้องอุทิศตัวให้แก่เรื่องจริง ๆ ต้องมีความมุ่งหมายอย่างแน่วแน่มิย่อท้อตรงไปไม่ย่อท้อเลย, มีอะไรที่จะใช้เป็นเครื่องช่วยให้เดินไปถึงจุดหมายเร็วขึ้น ก็ต้องใช้ทั้งนั้น, แต่ต้องระวังเสมอว่า สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องประกอบเท่านั้น, ไม่ใช่เป็นสิ่ง

ที่เรามุ่งหมายเป็นอันดับแรก, อย่างเดียวกับยาทางจิตเป็นแต่เครื่องแก้และระงับโรคชั่วคราว ซึ่งไม่มีผลสำเร็จยั่งยืนอยู่ในตัวเลย, แต่ความปรกติและกำลังบริบูรณ์ของร่างกายนั้นแหละ เป็นสิ่งที่เราปรารถนาและมุ่งหมายเป็นอันดับแรก ความมุ่งหมายนี้เราอาจไปถึงได้โดยไม่ต้องใช้ยาทางจิตเลยก็ได้, ยาทางจิตเป็นแต่เครื่องประกอบชนิดหนึ่งเท่านั้น.

ที่ข้าพเจ้าพูดถึงเรื่องนี่ยาว ก็เพราะว่าธรรมดาคนเราโดยมากมักจะใจเร็ว, อยากจะทำแต่สิ่งทีเห็นผลได้ง่ายและเร็ว, และมักจะเห็นสิ่งที่ไม่สำคัญเป็นสิ่งสำคัญ, เห็นเครื่องประกอบเป็นสิ่งที่มีผลสำเร็จจริง ซึ่งเรามุ่งหมายเป็นอันดับแรก,

ถ้าจะพิจารณาประวัติความเจริญของการสาธารณสุข เช่น ในประเทศยุโรป เป็นต้นแล้ว, อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้น หรือ ๓ ยุค คือ:—

ในขั้นที่ ๑ เห็นว่าความโสโครกที่อยู่ในบริเวณบ้านช่องรอบตัวคน เป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าอันหมด, เป็นบ่อเกิดของโรค จักการอย่างที่เราเรียกกันว่าการสุขาภิบาลนี้ อย่างชานใหญ่, ทำท่อโสโครก, ทำระแนงน้ำ, ทำประปา, ทำความสะอาดตามบ้านเรือนและบริเวณ, การที่ทำเช่นนี้คืบมา, ทำให้บ้านเมืองสะอาด จนการเช่นนี้เป็นการปรกติไม่เป็นของแปลก, แต่ภายหลังรู้สึกกันว่าบ่อเกิดของโรคนั้นไม่ใช่แต่ของโสโครกอย่างเดียว, ของโสโครกที่เป็นบ่อเกิดของโรคก็มี, ที่ไม่เป็นก็มี, การปราบของโสโครกอย่างชานใหญ่นั้น, เมื่อคิดถึงผลที่ได้ในทางตัดต้นเหตุของโรคแล้ว, ไม่คุ้มกับเงินที่พึงเสียไป.

ในขั้นที่ ๒ เห็นว่า การแยกโรคติดต่อเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง คือแยกคนที่เจ็บโรคติดต่อไว้ให้ดี, ไม่ให้ไปติดคนอื่น ลงปลายโรคติดต่อก็จะหมดไปเอง ถ้าวางแยกโรคกันขึ้นนิยมนักตลอดมา, เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ, แต่ลงปลายก็เห็นว่าไม่ได้ผลจริงจังเช่นคิด, เป็นแต่เพียงตัดทางของโรคเท่านั้น.

ในขั้นที่ ๓ จึงได้มาถึงการตัดต้นเหตุของโรคเสียที่รากเง่าทีเดียว คือ จมูกที่ตัวคนนั่นเอง, ทำให้คนทุกคนมีความปรกติสุข, มีกำลังแข็งแรง เพื่อต้านทานโรคได้ โดยใช้วิธีสั่งสอนแนะนำอบรมทุกประการ, ให้คนรู้จักระวังรักษาตัว, บำรุงกันตัวเอง, การที่คนทุกคนมีเครื่องบ้องกันอยู่ในตัวเองเช่นนี้ ได้ผลดีกว่าที่จะจัดการบ้องกันภายนอกมาก, ในสมัยนี้กำลังใช้วิธีนี้กันโดยมาก, ปัญหาที่ได้เถียงกันอย่างมากในเรื่องกำหนดเวลาเรียน, เวลาทำการของกรรมกร, และบำรุงการกีฬา, และอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นปัญหาสาธารณสุขเช่นว่านทั้งสิ้น.

ส่วนสำหรับประเทศสยามนี้ เมื่อเราทราบว่าเราได้ทำกันมาอย่างไรเช่นนี้แล้ว เราก็พอจะเดินทางค้นเอาได้ และเอาความคิดใหม่ ๆ ของเขามาใช้, แต่ที่เทียบเคียงเขาจริง ๆ นั้นไม่ได้ด้วยเอง, ผิดกันไกลนัก, เราทำทุกอย่าง แต่ยังไม่ค่อยจริงจัง,

เพราะเราเพิ่งเริ่มและไม่มีเครื่องมือพอ, เรายังอยู่ในขั้นเตรียม, การเตรียมสำคัญ ก็คือการศึกษา, เราต้องหาความรู้เสียก่อนเพื่อคำวิที่ทำการต่อไป, เราต้องสอนประชาชนของเรา, ต้องฝึกหัดคนสำหรับใช้ในงานนี้, ต้องแนะนำเจ้าหน้าที่ตั้งแต่ชั้นสูงถึงชั้นต่ำ, เมื่อทำการเตรียมนี้สำเร็จแล้ว, นั้นแหละจึงจะทำการสาธารณสุขจริงที่จะได้ผล, ตามที่เรามุ่งหมายได้ คือความสุขของประชาชน.

บัดนี้จะขอพูดถึงความสำคัญของการสาธารณสุขสักหน่อย, ท่านทั้งหลายคงจะเห็นพ้องกับข้าพเจ้าว่า ความเจริญของบ้านเมืองต้องอาศัยสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ สิ่งนี้คือคน, บ้านเมืองเจริญได้เพราะคนเท่านั้น, การบ่มกันบ้านเมือง, การเพาะปลูก การค้าขายและอะไรทั้งสิ้น ต้องมีคนทำ, บ้านเมืองจึงจะยั่งยืนและมั่นคง, ประเทศที่มีพลเมืองน้อยในอาณาเขตกว้างขวาง จะสู้ประเทศที่มีพลเมืองมากในอาณาเขตที่แคบไม่ได้เป็นอันขาด, กำลังของบ้านเมืองอยู่ที่พลเมือง, แต่จะถือเอาแต่จำนวนเป็นเกณฑ์เท่านั้นไม่ได้, ถึงแม้จะมีคนมาก แต่คนไม่แข็งแรง มีโรคนาน, ก็ใช้ไม่ได้ ต้องมีทั้งมากและแข็งแรงด้วย, จึงเป็นกำลังของบ้านเมืองจริง, ถ้ามารูปภาพใดเล่าที่จะทำให้พลเมืองมากขึ้น และแข็งแรง ก็คือการสาธารณสุขนั่นเอง เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงเห็นว่าการสาธารณสุขเป็นการสำคัญยิ่งกว่าอื่น, ควรบำรุงก่อนอื่น

เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านทั้งหลายควรภาคภูมิใจที่ท่านเป็นผู้ทำหน้าที่ อันสำคัญเช่นนั้น, ถ้าท่านทำดีแล้วจะนับว่าท่านเป็นผู้ที่ช่วยให้งานเมืองเจริญจริง.

ขอให้ท่านระลึกถึงข้อนี้อยู่เสมอ และตั้งใจทำงานในหน้าที่จริง ๆ

